

היבטים לשוניים במגילת אסתר עה

דקדוקי קריאה והדרכה לקורא לקורא במגילה ובפרשת ויבא עמלק

מגילת אסתר

הערה כללית: יש קוראים שבסוף כל פרק מנגנים ניגון מיוחד כעין זרקא סגול של המגילה. אין לזה מקום כי חלוקת הפרקים היא נוצרית, ואין לייסד מנהגים על חלוקת הנוצרים.

פרק א

א וַיְהִי: ה'י"ד בשוא נח, בטעם טפחא. **הַמֶּלֶךְ**: מלרע, ההטעמה בלמ"ד. **מֶהֱדוּ**: כדי להבחין שהוא שם מדינה ולא פועל בציווי צריך לקוראו מלעיל ולהדגיש את הדל"ת

א ה וּבְמִלּוֹאֵת: יש לקרוא 'ובמלות' האל"ף כלל אינה נשמעת¹ **הַנִּמְצָאִים**: הצד"י בשוא לא בקמץ

א ו עַל-גִּלְיָיִ כֶּסֶף: הטעם נסוג ללמ"ד. **וְעַמּוּדֵי שֵׁשׁ**: הטעם נסוג למ"ם. **רָצְפֶת**: הצד"י בשוא נע, הפ"א רפויה²

א ז וְכֵלִים מִכֵּלִים שׁוֹנִים: במנגינת איכה

א י הַמִּשְׁרָתִים: המ"ם בשוא נח

א יא אֶת-יָפֶה: יו"ד ראשונה בקמץ קטן, פ"א בשווא נח, לא בחירק, יו"ד שנייה בקמץ ומפיק בה"א

א יב בַּעֲרָה בּוֹ: אין טעם נסוג אחור, יש לכל היותר געיה בב"ת הראשונה, להעמיד מעט לפני הגרונת החטופה

א יד שֶׁתָּר: קמץ בת"ו

א יז בַּעֲלִיָּהּ: העי"ן בשוא נח וכן הדבר גם בהמשך. **וְלֹא-בָאָה**: הטעם בב"ת, היחיד במלעיל כי הוא לשון עבר. בשאר המגילה הטעם באל"ף, במלרע, לשון הווה (בינוני)

א יח פָּרַס-וּמָדִי: געיה בפ"א המראה על העמדה קלה, וכן בפסוק הבא.

א כ פִּתְגָם: הגימ"ל קמוצה ללא דגש והשוא בת"ו נח

א כב שָׁרָר: שי"ן שמאלית

פרק ב

ב א כֶּשֶׁד חֲמַת: אע"פ שטעם מפסיק מפריד בין המילים, עלול קורא שאינו מבחין בין ח"ת לכ"ף רפויה (מבטא "ישראל") להבליע כאן אות; **אֲשֶׁר-עָשְׂתָה**: השי"ן בקמץ ומוטעמת עקב ההפסקה, וכן לקמן ה יב

ב ב יִבְקֶשׁוּ: הקו"ף רפויה בשוא נח

ב ג וַיִּפְקֹד: הו"ו בשוא לא בפתח. **וַיִּקְבְּצוּ**: הווא"ו שוואית. **הַגָּא**: הגימל בסגול

ב ה אִישׁ יְהוּדִי...: נוהגים לתת לציבור לקרוא ואחריו בעל הקריאה. **מֶרְדֳּכָי**: יש מנקדים וקוראים הדל"ת בחטף קמץ שנקרא כחולם. רוב העולם קורא את הדל"ת כשווא נע רגיל כלומר כעין סגול. שתי הקריאות נכונות.

¹ במילה זו רבו המשתבשים. מה שמטעה הוא שיש ספרים מסמנים כתיב וקרי, וזה מוסיף על הבלבול (גם ההטעמה בלמ"ד מקשה על ההבחנה בין אם יש תנועה באל"ף בין אם אין).

² המדגיש עובר למשמע של גחלת.

ב ו אֲשֶׁר הִגְלָה... במנגינת איכה. הִגְלָה, הִגְלָתָה: ה"א בקמץ חטוף. עַם יִכְנִיָּה מְלֹךְ-
יְהוּדָה: טעם טפחא בתיבת עַם, כ"ף של יִכְנִיָּה בקמץ חטוף, נו"ן בשווא נח ויו"ד בקמץ, יכונ-
יה. אֲשֶׁר הִגְלָה: ה"א בסגול

ב ח וְבַהֲקִבֵּץ: הבי"ת בשווא נח על אף הגעיא בוי"ו

ב ט וְהִשָּׂא חֶסֶד: תיבה ראשונה מלרע ושנייה מלעיל, אין טעם נסוג אחר. לָתַת לָהּ: טעם
מונח אינו נסוג אחר והתי"ו בצירי, בהמשך הפסוק לָתַת-לָהּ, המילים מוקפות, הלמ"ד ראוייה
לקבל געיא, או במילים אחרות, יש לקרא בהעמדה קלה שם

ב יא לִפְנֵי חֲצַר בֵּית-הַנָּשִׁים: טעם טפחא בתיבת לִפְנֵי

ב יב כָּדַת הַנָּשִׁים: הדל"ת בקמץ למרות הסמיכות³

ב יג בָּאָה: הטעם באל"ף מלרע יִנָּתֵן לָהּ: טעם נסוג אחר לנו"ן

ב יד בָּאָה שָׁבָה: שתי המילים מלרע⁴

ב טו בַּת-אֲבִיתָיִל דָּד: אין פסק בין התיבות כפי שמופיע בקורן ודומיו

ב כא וּמִרְדֵּכִי יוֹשֵׁב בְּשַׁעַר-הַמֶּלֶךְ: טעם טפחא בתיבת וּמִרְדֵּכִי

פרק ג

ג א וַיִּנְשְׂאָהּ: השי"ן בשווא נע ודגש, להיזהר מהבלעת האל"ף

ג ד כתיב בָּאֲמָרָם קרי בָּאֲמָרָם: כמו כל כתיב וקרי הכתיב אינו נקרא, ואין ל"הדר" לקוראו
בקריאה חוזרת כיון שעל פי המסורת קוראים את הקרי בלבד⁵

ג ו אֶת-כָּל-הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר: שני תבירים מתרדפים (רצופים) וכן בפסוק הבא: לַיּוֹם וּמִחֲדָשׁ

ג ח בְּכָל מְדִינֹת מְלָכוֹתָיִךְ: טעם טפחא בתיבת בְּכָל

ג י אֶת-טַבְעָתוֹ: העי"ן בשווא נח. בֶּן-הַמֶּדְתָּא: המ"ם דגושה בשווא נע

ג יב וְאֶל-שָׂרֵי עַם: טעם נסוג אחר לשי"ן. נִכְתָּב וְנִחְתָּם: בשתייהן התי"ו קמוצה, אין וא"ו
החיבור מחברת בין הפעלים אלא בין העניינים בלבד⁶

ג יד לְהַנָּתֵן דָּת: הטעם נסוג לנו"ן ויש געיא בתי"ו

ג טו בְּשׁוֹשַׁן הַבִּירָה וְהַמֶּלֶךְ וְהָמֶלֶךְ יֵשְׁבוּ לְשִׁתּוֹת וְהָעִיר שׁוֹשָׁן נְבֹכָדְנֶצַּר: כשהמילה שׁוֹשַׁן היא
לבדה השי"ן קמוצה, כשהיא סמוכה למילה הבירה השי"ן פתוחה. החל מ-וְהַמֶּלֶךְ וְהָמֶלֶךְ בניגון
איכה

פרק ד

³ [המקדש אשה צריך לומר "הרי את מקודשת לי בטבעת זו (לא זו) כָּדַת משה וישראל" בדל"ת קמוצה. ברוב
הסידורים הדל"ת פתוחה, וצריך לתקן] בקובץ משנת ס"ז בא דיון ארוך בעקבות הערה זו.

⁴ לדעת ערוך השולחן סי' תר"ץ הקורא מלעיל מחזירין אותו.

⁵ לכן יש להתפלל על מי של"חומרא" קוראים פעמיים גם בב"ת וגם בכ"ף.

הרי לא מדובר כאן רק בשיבוש אלא בפגיעה בעיקרי האמונה. וזו לשון השלחן ערוך אורח חיים סימן קמא סעיף
ח: כל תיבה שהיא קרי וכתוב, הלכה למשה מסיני שתהא נכתבה כמו שהיא בתורה ונקרית בענין אחר; ומעשה
באחר שקרא כמו שהיא כתובה, בפני גדולי הדור: ה"ר יצחק אבוביב והר"ר אברהם ואלאנסי והר"ר שמואל ואלאנסי
בנו ז"ל, והתירו בו שיקרא כפי המסורה, ולא רצה, ונידוהו והורידוהו מחתיבת. ע"כ.

⁶ כבר שמעתי קורא שהטעים כך שיצר חיבור בין השניים

ד א כל הפסוק בניגון איכה

ד ג אָבֶל גָּדוֹל... לָרָבִים: בניגון איכה

ד ז בִּיהוּדִים - בִּיהוּדִים: בכל המגילה קוראים יְהוּדִים ביו"ד אחת לאחר הדל"ת

ד ח כָּתַב-הָדָת: למרות הסמיכות התיו"ו בקמץ רחב. גָּתַן לוֹ: טעם נסוג אחר לנר"ן. לְהַתְחַנֵּן-לוֹ: געיה בה"א, אין להעמיד את החי"ת

ד י וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לְהִתְדָּ: כך צריכה להיות ההטעמה ולא כקורן ואחרים אשר הטעימו וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לְהִתְדָּ

ד יא וְעַם-מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ: כך ההטעמה במדויקים ויש להקפיד על הפרדת התיבות למנוע הבלעת המ"ם. בקורן ובדומיו, תיבת וְעַם בתלישא קטנה⁷. אֲשֶׁר יָבֹא-אֶל-הַמֶּלֶךְ: כך ההטעמה במדויקים, טעם מונח בתיבה אֲשֶׁר ולא בתיבה המוקפת שלאחריה. וְחִיָּה: במלרע

ד יד תַּחֲרִישִׁי: הטעם ברי"ש. הַגִּעַתָּ: העי"ן בפתח, והתיו"ו בדגש קל

ד טז הַנִּמְצָאִים: הצד"י בשוא לא בקמץ. אֲבָדְתִּי אֲבָדְתִּי: הדל"ת בשתייהן בשוא נח, בניגון איכה

פרק ה

ה ב בַּחֲצֹר: יאריך מעט בב"ת להבדיל בין מיודע בסגול לבין בלתי מיודע בשווא וכן הוא בהמשך בפרק ו ד-ה

ה ג וַיִּנָּתֶן לָהּ: הטעם נסוג לנר"ן ויש געיה בתיו"ו

ה ו וַיִּנָּתֶן לָהּ: הטעם נסוג לנר"ן ויש געיה בתיו"ו

ה ז וַתֹּאמֶר: מלרע ומ"ם בפתח

ה יא נִשְׁאַף: השי"ן בשוא נע ודגש, להיזהר מהבלעת האל"ף

ה יב לֹא-הִבִּיֶאָה: מלעיל⁸. אֲשֶׁר-עָשָׂתָה: השי"ן בקמץ והטעם מלעיל כמו לעיל ב א, אבל בה' ה ובו' יד השי"ן בשווא. קָרוֹא-לָהּ: געיה בקר"ף

ה יד יַעֲשׂוּ-עֵץ: געיה ביו"ד, יש להאריך מעט בקריאתה למנוע הבלעת העי"ן החטופה. גִּבְיָהּ: אין לקרוא ה"א בפתח ha, הקריאה הנכונה אצל האשכנזים היא אַה כלומר ah, בעדות המזרח: וַהּ wah. וְבֹא-עַם-הַמֶּלֶךְ: כך ההטעמה במדויקים, שלוש המילים מוקפות ומוטעמות במרכא וכן צריך לקרוא

פרק ו

ו א נִדְּדָה: דל"ת ראשונה בשווא נע ולא בחטף כפי שמופיע בכמה מקומות⁹

ו וַיֹּאמֶר לְהַבִּיֶא: תיבה וַיֹּאמֶר ברביע ולא בתלישא כפי שמופיע בקורן ודומיו. וַיִּהְיֶה: הוא"ו בפתח

⁷ כבר הבהרנו פעמים רבות שסימנים ושאר מקורות ע"פ תנ"ך קורן, אינם בני פלוגתא נגד הנוסחאות המדויקות של ר"מ ברויאר ז"ל. ואפילו במקומות שכתר ארם צובא לא נשתייר בהם. ועובדה היא שגם תוכנת הכתר של בר-אילן מסכימה כמעט בכל מקום לשיטתו (מלבד שיטת הגעיות הקלות שאיננה נוגעת לכאן)

⁸ ברוב הספרים התלישא מסומנת רק על הה"א בסוף המילה. עם זאת הטעם בב"ת. הוספה כאן תלישא למנוע טעויות.

⁹ סימון החטף נועד להורות על הנעת השווא בלבד.

ו ב הֶסֶף: הסמ"ך בפתח למרות האתנח. בְּקֶשׁוֹ: הקו"ף רפויה בשוא נח
ו ג מֶה-נֶעֱשֶׂה: הש"ן בקמץ הקורא בסגול משנה משמעות. וכן בהמשך הפסוק
ו ו בְּאִישׁ: הבי"ת בקמץ
ו ח לְבֶשׁ-בֹּ: געיה בלמ"ד
ו יג וַיֹּאמְרוּ לוֹ חֲכָמָיו: תיבת וַיֹּאמְרוּ במלעיל! המ"ם בשוא נע והלמ"ד במילה אחריה ללא דגש

פרק ז

ז ב וַתֵּנֶתֶן לָךְ: טעם נסוג אחור לנו"ן, וגעיא בתי"ו להעמדה קלה בתי"ו
ז ג וַתֹּאמֶר: המ"ם בפתח
ז ד כִּי נִמְכַּרְנוּ אֲנִי וְעַמִּי לַהֲשָׁמִיד לַהֲרֹג וּלְאַבֵּד: יש הנוהגים לקרא בניגון איכה.
וֹאֲלֹ: במלרע, ההטעמה בלמ"ד¹⁰; בְּנִזְק: הנו"ן בצירי ולא בסגול
ז ו נִבְעַת: העי"ן בפתח ולא בקמץ¹¹
ז ח חָפוּ: הטעם בפ"א מלרע
ז ט אֲשֶׁר-עָשָׂה הָמָן: נגינת הטעם קרני פרה, למי שאין מסורת אחרת, היא: פזר-תלישא גדולה-תלישא קטנה¹²

פרק ח

ח א מֶה הוּא לָהּ: תיבת מֶה בפתח ולא בקמץ
ח ו כִּי אֵיכָכָה...: מלרע ובניגון איכה. בְּאַבְדָּן: האל"ף בקמץ קטן
ח ח אֲשֶׁר-נִכְתָּב: התי"ו בקמץ כדלעיל ג יב
ח ט¹³ הָאֲחֻשְׁדָּרפָּנִים-וְהַפְּחוֹת: במדויקים, התיבות מוקפות, בפחות מדויקים כקורן ודומיו, יש מונח בתיבה הראשונה ואין להגרר אחריהם!
ח יא אֲשֶׁר בְּכָל-עִיר-וָעִיר: תיבת אֲשֶׁר במונח רגיל ולא מונח לגרמיה כפי שמופיע בקורן ודומיו
ח יד יֵצְאוּ: טעם משנה – מרכא¹⁴ ביו"ד, יש להאריך מעט בקריאתו
ח טו וּמִרְדֵּכִי יֵצֵא...: נוהגים לתת לציבור לקרוא ולאחר מכן חוזר אחריהם בעל הקריאה
וְשִׁמְחָה: המ"ם בצירי ומטעמת, צורת עבר בהפסק, אין להטעים בחי"ת
ח טז לִיהוּדִים הֵיטָה אוֹרָה...: הציבור קורא בקול ואחריו הקורא

¹⁰ התלישא מימין לאות הראשונה אינה מראה את מקום ההטעמה אלא שזהו מקומה הטבעי תמיד, ללא כל קשר להברה המוטעמת [הוספנו כאן תלישא נוספת ליתר בטחון]

¹¹ זה משנה את המשמעות. (יש לדון שבדיעבד אפשר לדונו כקמצים אחרים בזמן עבר)

¹² לא ידוע למה בדפוס ניתן סימן זה לקרני-פרה. בכתבי היד צורתו היא כמין V מעל האות המוטעמת. יתכן שטעם נדיר זה מנוגן כך בגלל צורתו בדפוס שאין לה קשר לצורתו במקורות. אגב, התלישות בכתבי היד הן עיגולים. תלישא גדולה – עיגול על האות הראשונה, וקטנה על האחרונה. בדפוס הוסיפו קו קטן אלכסוני. אין לזה קשר לקרני פרה.

¹³ זהו הפסוק הארוך ביותר בתנ"ך!

¹⁴ כבר הערנו שאע"פ שרוו"ה מזכיר כלל במשפטי הטעמים שלו שבמילים כגון זו יש מרכא ולא געיא במילה, הוא סימן געיא. בעקבותיו הלכו בתנ"ך קורן. בברויאר וכן בכתר בר-אילן אל נכון במרכא, וכמדומה גם בקורן מתוקן לפעמים בנ"ך במהדורות המאוחרות.

פרק ט

ט א שָׁבְרוּ: שִׁי"ן שמאלית

ט ג מְשָׁאִים: דגש חזק בשי"ן והשווא הוא נע, הקורא נח משבש משמעות כי יישמע מלשון ניסיון (אם בעקבות הנח יבליע את האל"ף: מְנַסִּים)

ט ד וְשָׁמְעוּ הוֹלֵךְ בְּכָל-הַמְּדִינֹת: טעם טפחא בתיבת וְשָׁמְעוּ והשי"ן בקמץ קטן

ט ז-י: יש לשים לב להטעמת שמות בני המן, חלקם במלעיל וחלקם במלרע. המסורה מזכירה מי מלעיל ומי מלרע: אלו המסתיימים ב-תא הם מלעיל, דְּלָפֹן אֲדִלְיָא אַרִיסִי אַרִידִי מלרע¹⁵. כמו כן נוהגים לקוראם בנשימה אחת כולל את התיבה עֶשְׂרֶת; הַרְגוּ: הרי"ש בקמץ ומוטעמת.

ט יב וַיִּנָּתֶן לָךְ: טעם נסוג אחר לנ"ן, וגעיא בת"ו

ט כב נְהַפֵּךְ: הה"א בשווא נח והפ"א בדגש קל

ט כג וְקָבַל: לשון יחיד לעומת פס' כז וְקָבַל שהקרי הוא: וְקָבַל.

ט כה וּבְבֹאֶה: הבי"ת הראשונה בשווא נח¹⁶!

ט כז קִיָּמוּ: קו"ף בחירק חסר והי"ד בדגש חזק ושווא נע (וכן הוא להלן פס' לא). כתיב וְקָבַל, קרי: וְקָבַל בשונה מפס' כג.

אֶת שְׁנֵי הַיָּמִים: תיבת אֶת במונח ואינה מוקפת כפי שמופיע בקורן ודומיו

ט לא קִיָּם: הי"ד בפתח וכן הוא בהמשך פס' לב

פרק י

י ב תִּקְפֹּץ: הת"ו בקמץ קטן והפ"א בדגש קל

י ג כִּי מֶרְדֵּכִי הִיְהוּדִי...: נוהגים לתת לציבור לקרוא פסוק זה לפני בעל הקריאה

קריאת התורה בפורים, שמות יז ח-טז:

יז ח וַיִּלָּחֶם: במלעיל

יז י אָמַר-לֹא: העמדה קלה באל"ף בגלל הגעיה שם

א ד וְאַתְּ דִּיָּקָר ראב"ע א ו ג: הוא שם, ולעולם הוא קמוץ; רק אם היה סמוך, כמו "ואת יקר תפארת גדולתו" (אס' א, ד). ואם היה שם התאר, יהיה היו"ד קמוץ בקמץ גדול; וכאשר יסֻמָּךְ יתערב עם הֶשֶׁם הסמוך: "יקר רוח איש תבונה" (מש' יז, כז); והטעם יפריש ביניהם. העיר על כך הרב משולם ראטה בספר מבשר עזרא גירסת ראב"ע באסתר א' ד' ואת יקר בפתח, עי' בפירושו שם ובצחות ל"ז ע"ב, ושו"ת בית אפרים. — מאזנים ד' אפנבך כ' ע"ב כ' כי ראה עני (איכה ג' א') היא זרה. וכ"כ בפ"י לפ' מקץ דלא כפירושו באיכה.

¹⁵ נוצר מעין מנהג שהציבור קורא גם עשרת בני המן בקול (המשנה ברורה בשם חיי-אדם שולל מנהג זה), כנראה אנשים רוצים להראות את אורך נשימתם... מכל מקום במקומות הנוהגים כן, על הקורא לחכות עד שהציבור ישתתק לפני שממשיך בקריאה.

¹⁶ כמו 'רבבות אפרים' וכדו'. יתכן להתיר למי שחושש מהבלעת אות לקוראו בשווא נע. רצוי מאוד להתאמן לקוראו בשווא נח הנכון לפי הדקדוק.

ע"י לעיל מ"ש ע"ד ראב"ע אסתר ו' ג' במלת יקר שגירסתו באסתר א' ד' יקר בפתח, וכ"כ בצחות ל"ז י"ב (והמבאר שם שגה בהבנתו ולא ראה דבריו באסתר ו' ג' הנ"ל) וסותר דבריו קהלת י' א'. ובספרינו הגירסא בקמץ, וכן מצאתי בפ"י ר"מ בן ששת ליחזקאל י"ג "ובכתב בית ישראל בקמץ, ואם הוא סמוך, וכמוהו שאר ישוב שאר יעקב, וכן ואת יקר תפארת גדולתו".

ובזה מיושב שלא הביאה הגמרא במגילה ט' ע"א ראה ללשון ארמי מפסוק המוקדם באסתר א' ד' יקר תפארת גדולתו רק מפסוק א' כ' שם וכל הנשים יתנו יקר לבעליהן (היא קושית הגאון בשו"ת בית אפרים ח' או"ח סי' ע') וע"י סנהדרין ל"ח ע"ב וע"י א"ע בפ' יקר בעיני ד' המותה לחסידיו תהלים קט"ז ט"ו, ובמפרשים שם מ"ט ויקר פדיון נפשם, גם שמ"א ג' ודבר ה' היה יקר בימים ההם, ותהלים קל"ט ולי מה יקרו רעיד, וא"ע פי' דבר חדל, ורש"י פ' וארא כבד לב פרעה הביא ח"א יקיר, וכן כבד פה (פ' שמות) יקר ממלל. — ולכן לא הביאה הגמ' ראי' מן יקר תפארת גדולתו שהוא נסמך והוא בפתח כגירסת ראב"ע (וכ"ג רד"ק במכלול, וע"י ביאור לס' צחות שם) וי"ל שהוא שם תואר בסמיכות כמו יקר רוח איש תבונה והנפרד יקר בשני קמצים, והוא תואר בחסרון המתואר, כמו שנמצא כ"פ במקרא לד' המפרשים. ושם תואר יקר נמצא כ"פ במקרא, והוא לשון עברי ולא ארמי. משא"כ יקר לבעליהן הוא גפרד והוא בע"כ שם ואין לו חבר במקרא. ולכן הוא לשון ארמי.

א ח **וְהַשְׁתִּיָּה** ראב"ע א: על משקל "בכח האכילה" (מלכים א, יט, ח); כי דגשות היו"ד - בעבור היו"ד המובלע, שהוא תחת ה"א השורש.

ראב"ע ב: שם על משקל "אכילה" (מלכים א, יט, ח), והיו"ד כמו היו"ד של 'אכילה'; ונדגש בעבור חסרון יו"ד השרש שהוא מתחלף בה"א.

הרב משולם ראטה בספר מבשר עזרא מעתיק את פירוש ראב"ע ומעיר:

אסתר א' ח' "השתיה ע"מ בכח האכילה, כי דגשות היו"ד שהיא תחת ה"א השרש בעבור היו"ד המובלע (כצל"ע), כי הדגש משלים החסרון שלפניו ולא מלאחריו, וכאן הגח צ"ל קודם אות השרש כמו אכילה. וע"י מכלול יופי לר"ש בן מלך שם. — וע"י ראב"ע תהלים למנצח על הנחילות, וישע"י "פלילה", וע"י לעיל.

הכלל של הרב משולם שדגש משלים חסרון שלפניו דווקא, אינו נכון תמיד.

במילה **וַיִּסַּב** (שמות יג, יח) הדגש בסמ"ך משלים אות ב"ת שמקומה אחרי הסמ"ך.

א י **תִּרְבֹּנָא** היש קשר בין חרבונא זה ובין חרבונה לקמן ז ט? לכאורה, למה לא? בשני המקרים הוא סריס שלפני המלך.

ראב"ע א: רבים פירשו, שהיה חרבו שלהמן במהרה¹⁷, כי 'נא' - כמו 'עתה' (ראה פירושו לבר' יב, יא). גם יש בדרש (ראה אס"ר י, ט) שהיה אליהו, והטעם, שדיבר טוב ועשה כמעשה אליהו. והאמת, כי אלה השמות הנזכרים במגילה הם פרסיים; כן "ממוכן" (להלן, יד).

¹⁷ הלוא עברו תשע שנים מאז!

ו"אסתר" מתורגם עמו "הדסה" (אס' ב,ז). ואילו היו השמות עברים, לא נוכל לדעת טעמם, כי אין השמות נמצאים על מתכונת אחת. כי הנה מלת "בְּרָעָה" (דה"א ז,כג) שהבי"ת איננו שורש, אמרו "בְּרִיעָה" (שם); ו'נח' - מן "נחמנו" (בר' ה,כט); ו"שמואל" (שמואל א,א,כ) - מגזרת "שאול" (שם, כח), כאשר אפרש במקומו (לא נמצא בידינו).

א"ע אסתר א' י' "ואילו היו השמות עברים לא נוכל לדעת טעמם" וכו' עי' לעיל בענין ויקרא שמו עשו, פ' תולדות.

א כ **כִּי רַבָּה הִיא** הלשון 'כי' מתפרשת לרוב במובן 'אף-כי'. וכן מפרש ראב"ע כאן, והעיר על זה הר"מ ראטה בספר מבשר עזרא, אין הזמן לטפל במקומות שהוא רומז אליהם. **אסתר א' כ' כי רבה היא "אע"פ שהיא רבה, כמו כי עם קשה עורף הוא". ובפ' ויחי מ"ח יד כי מנשה הבכור "אע"פ שמנשה הוא הבכור, וכן כי עם קשה עורף, ורבים כן. וטעם המלאך הגואל אותי תמצא בפ' ואלה שמות". ועי' בפיה"א והקצר פ' תשא ל"ד ט' ופ' בשלח י"ג י"ז ותהלים מ"א ה' וכ"ה י"א. ובפ' ויחי מסכים למ"ש בפיה"א לשמות וגם הרמז על המלאך הגואל מכוון לפיה"ק בפ' שמות ראיתי את עני עמי, ועי' לעיל.**

וְכָל-הַנָּשִׁים יִתְּנוּ יָתֵנוּ נראה כלשון זכר. אבל ידוע השימוש בעתיד וציווי בלשון זו גם לנקבות. וכן מעיר הרב משולם ראטה ז"ל

מאזנים כ"ו ב' וכל הנשים יתנו יקר "לפי שהוא בלשון רבים לא חש לכתוב לשון

זכר בעתיד". עי' א"ע בראשית ל' ל"ט.

יִתְּנוּ יָקָר לְבַעֲלֵיהֶן ראה לעיל בשם הר"מ ראטה שכאן הוא שם עצם מהארמית, אבל לעיל א ג אפשר לפרש כסמיכות המילה יָקָר העברית.

ג טו **וְהָיָה נִתְּנָה בְּשׁוֹשָׁן הַבִּירָה** ראב"ע ב: לא ידענו מתי נתנה חדת בשושן, על כן לא נוכל לדעת מתי נתענה. ודרש "ויעבר" (אס' ד,יז; ראה מגילה טו,א): לא אכל מצה - דברי יחיד הם; ואם אמרנו שהתענה ביום חמשה עשר בניסן, לא עבר על התורה, כי כל ישראל חייבים לאכול מצה ומרורים ליל פסח אם הם בארץ ישראל, עם הפסח, וחוצה לארץ אכילתם לזכר. ואכילת המצות ימים שבעה - רשות, לא חובה; רק התורה אסרה החמץ והתירה המצות (ראה שם' יב,טו; פסחים קכ, א); כדרך "ששת ימים תעבוד" (שם' כ,ט). העיר על זה הרב משולם ראטה בספר מבשר עזרא:

אסתר הוצאת צעדנער צד 25 כתב שאכילת מצה ז' ימים רשות, כדרך ששת ימים תעבוד, וגם בליל ראשון החיוב רק בא"י ובחול"ל רק לזכר ע"ש. והוא ממש ההפך ממ"ש בפירוש עה"ת פרשת בא ופרשת ראה (עיין לעיל) וביס"מ — והוא מהדר"ב. ועי' לעיל שהבאת דעת ראב"ע בדניאל י' ב' שסותר למ"ש ביס"מ כ"א ע"א. ועי' עוד שם י' ח'. וצל"ע למה כפל דבריו, והוא שלא במקומו בפסוק ח'. ועי' פי' רס"ג שם פסוק ג' שתמוה מאד. ואפשר לישיב עפ"ד הגמ' חולין י"ז ומגילה י'. ועי' ב"ב ס' ע"א. וראב"ע לא הקשה מאכילת מצות, רק מאכילת בחג ומשתית יין. אולי אינו בכלל לחם חמודות כי הוא לחם עוני. ועי' מ"ש ביס"מ כי שתית יין

מדרבנן היא, משמע כי אכילת מצה לא מדרבנן בשיטת צעדנער דברים. והחתם סופר חלק יו"ד סי' קצ"א (בד"ה ומ"ש התוס') כתב שדעת החזקוני עה"ת, דמצוה איכא באכילת מצה כל שבעה, וכתב שבחדושו עשה לו סמוכים, וייחס לזה דעת הרא"ש והר"ן מכ"מ כבר כתב מפורש דרשות היא, ואי בעי לא אכיל כלל, ומש"ה אין מברכין על מצה כל ז', אלא דמכ"מ אי אכיל מצוה קעביד, עי"ש (שייך קודם הנ"ל: זה פשוט שאין לברך רק בליל ראשון ולא בשאר הימים והלילות, ואפילו ביום ראשון, שאין האכילה בהם חובה או מצוה רק רשות, כדאמרינן בש"ס פסחים כ ע"א, וכ"פ הפוסקים: הרי"ף והרמב"ם והרא"ש והטור ומרן בשו"ע סי' תע"ה ס"ז וכן בסי' תנ"ה לענין מים שלנו). ועי' בעה"מ סוף פסחים ותשו' הרשב"א ביארו הטעם, מפני מה אין מברכין על מצה כל ז'. ועי' א"ב פ' בא ופ' משפטים, ובסי' מעשה רב להגר"א אות קפ"ה שמדכתיב שבעת ימים תאכל מצות הוי כל שבעה מצוה ולא קרי לה רשות רק לגבי לילה הראשון שהוא חובה, ומצוה לגבי חובה רשות קרי לה, אעפ"כ מצוה דאורייתא היא, וכן פירשו "יו"ט אין צריך אות" פסח במצה, סוכות בסוכה עש"ל. ועי' במורה ח"ג פמ"ג דאכילת מצה אילו היה יום אחד לא היינו מרגישים בו, רק בהתמדת אכילתו וכו'. והפנ"י בפסחים ל"ה כתב בשם הספרי דכל שבעה הוא מן התורה.

והעיר שושן נבוכה: הרב משולם ראטה ז"ל

שם בפסוק והעיר שושן נבוכה "מגזרת" "נבוכים הם בארץ", כאדם שהתביש ולא ידע מה לעשות". ולפ"ז "שבוש" הוא מבוכה ובלבול (והקורא בדה"י הוא גבוך ומבולבל).

ד א ומרדכי ידע את-כל-אשר נעשה ראב"ע ב: ומרדכי - ו"ו כפ"א רפה בלשון ישמעאל. ומעיר על זה הרב משולם ראטה ז"ל שיש סתירה לזה ממקום אחר.

בפי' אסתר דפוס צדנר, ומרדכי ידע את כל אשר נעשה "הוי"ו כפ"א רפה בל' ישמעאל" ובהוצאת פ"ל בפי' בראשית פסוק והארץ היתה תהו כתב כי "זה אינו נוהג רק בפעלים ולא בשמות". עי' לעיל.

ו ז איש אשר המלך חפץ ביקרו: ראב"ע ב: אשר המלך חפץ ביקרו - תחסר מלת 'הוא',

כי הוא שם התואר; כמו "ומושל בגוים" (תה' כב, כט), שהיה ראוי להיותו: והוא מושל בגוים.

חסרון המילה 'הוא' אינו מורגש כאן כל כך. הרב משולם ראטה מעיר על זה בספר מבשר

עזרא: אסתר ו' הוצאת צעדנער בפסוק אשר המלך חפץ ביקרו "תחסר מלת 'הוא' כי

הוא שם התואר כמו ומושל בגוים". וביאור דבריו הוא ע"ד מ"ש ראב"ע בתהלים

קי"ח א' הודו לה' כי טוב ע"ש כי הבינוני ושם התואר אחד הם וגאמר ראובן הוא

מושל, בין אם מושל הוא פועל בינוני או שם התואר אבל ראובן משל הוא פעל.

עבר בלא מלת הוא. ובדוב השרשים נוכל להבחין בין פעל עבר לבינוני, כי העבר

הוא על משקל פעל והבינוני ע"מ פועל. אבל מלת טוב שוה בשניהם כי היא ע"מ

פעול כמו ולא יכול משה לבוא אל המשכן ובעבר של נחי ע"ו יאמר אורו עיני,

זורו מרחם, בושו, מה טובו אהליך בחולם, ולשון יחיד עבר אור, טוב, כדכתיב (בראשית מ"ד ג') הבקר אור והאנשים שלחו, ע"ש בפ"י רשב"ם ובמסכת פסחים ב' ע"א מי כתיב הבקר האיר, הבקר אור כתיב, כמ"ד צפרא נהר, וע"ש בפרש"י ד"ה הבקר אור כתיב, והיינו כי פירוש הבקר האיר, וכמו אורו עיני לרבים, נאמר בל"י הבקר אור. וגם הבינוני בחולם ותרא אותו כי טוב הוא (שמות א'). ע"כ בפ' הודו לה' כי טוב הביא ראב"ע שני פירושים. כי מן מה טובו אהליך לרבים נאמר בל"י עבר הודו לה' כי טוב וזה כפירוש השני של ראב"ע בשם י"א, אך י"ל כי הוא בינוני (דהיינו שם תואר שהוא ג"כ בחולם כמו ותרא אותו כי טוב הוא (שמות א') ובכאן תחסר מלת הוא וזה הפירוש הראשון של ראב"ע, והנה חפץ הוא ע"מ פעל לו חפץ ה' שופטים (י"ג כ"ג), והוא כמו ויהי כי זקן יצחק (בראשית כ"ז א') כי לא חמץ (שמות י"ב ל"ט) (ועי"ש בפיה"ק לראב"ע ובפ"י רשב"ם) שפירושם הזקין החמץ. ועי' פ"י ראב"ע (שמות ז' י"ד) כבר לב פרעה שפירש ג"כ שהוא פעל עבר, שלא כד' רש"י שפירש עפ"י תרגום אונקלוס שהוא שם התואר. וכפי הנראה, מלת מאן לשלח העם בסיפא דקרא שהוא לשון עבר, הזקיקה את הראב"ע לפרש כן גם מלת כבר. ועי' או"ה שם וכבר קדמו ר"א מזרחי ז"ל. וכן כתב ראב"ע כי "המלך חפץ ביקרו" איננו עבר רק בינוני ותחסר מלת הוא כמו ומושל בגוים שפירושו כי לה' המלוכה והוא מושל בגוים. — ועי' פ"י ראב"ע (תהלים כ"ב כ"ט) בפסוק כי לה' המלוכה, וצ"ע ביאור דבריו וצ"ל ברד"ק שם. וע"ע מאזנים ח' ע"א כי "הוא" כמו הוה, וע"ש בביאור הרו"ה אות ל"ו.

עי' לעיל בענין והכנעני או בארץ שכתבתי. שי"ל שחסר מ"ם מאז. ועי' תהלים צ"ג ג' ומשלי ח' כ"ב והקדמת פיה"א צד 4. אם הבנתי נכונה ר"מ ז"ל מסביר את ראב"ע שהמילה 'חפץ' אינה מתפרשת כאן כבינוני, אלא כתואר. המלך הוא החפץ ביקרו של האיש.

ח ו **בְּאַבְדֵּן מוֹלַדְתִּי**: ראב"ע א נו"ן באבדן - במקום מ"ם, או הוא לשון נקבות; והטעם: באבדן נפשות מולדתי. ויותר טוב היות באבדן - שם הפועל, כמו "מכת חרב והרג וְאַבְדֵּן" (אס"ט, ה); והנו"ן נוסף, כי משקלי שמות הפעלים משתנים.

ראב"ע ב: את עמי - הזכרים, ומולדתי - הנקבות. על כן כתוב באבדן - לשון נקבות. לפירוש שמולדתי הנקבות צריך לפרש באבדן [אשר לבנות] מולדתי, וגם פירוש זה דחוק למדי. לפירוש זה באבדן הנו"ן הוא כינוי גוף לנקבות רבות הרמוזות במילה מולדתי. נוסף לזה אבדן הוא צורת מקור בתוספת כינוי גוף, כאמור. דברי ראב"ע אלה קשה מאוד להולמם. אולי נוכל להסתייע במילים הראשונות של פירוש א: במקום מ"ם, או הוא לשון נקבות, כלומר לו היה הנוסח 'באבדם' היה מובן. כלומר כאשר יאבדו.

הרב משולם ראטה בספר מבשר עזרא מנסה להסביר אותו.

ועי' אסתר ח' ו' פ"י הא"ע נון באבדן מ"ם או הוא לשון נקבות, והטעם באבדן נפשות מולדתי, ויותר טוב היות באבדן שם הפועל כמו מכת חרב והרג ואבדן, והנו"ן נוסף כי משקלי שמות הפעלים משתנים. ובהוצאת צעדנער כתב "את עמי הזכרים ומולדתי הנקבות ע"כ כתוב באבדן בלשון נקבות". ולכאורה דברי הראב"ע

אלה הם כחידה סתומה, כי איך נוכל לפרש הנון על סימן נקבות, והלא מבואר כי באבדן הוא שם דבר והוא נסמך אל מולדתי אבל בפי' הנדפס שהוא פי' הארוך נמצא פתרונים לזה. וכוונת הראב"ע באופן הראשון היא כי מלת אבדן נגזרת משם דבר אבד בהוראת אבדון או אבדה, ונאמר מן אבד אבדן בכינוי נקבות כמין מן חדש כפר און חדשם כפרם אונם, ובנקבות חדשן כפרן אונן, כן מן אבד אבדן (רק הדלת באה בפתח במקום קמץ), והוא ע"ד ותראהו את הילד, יביאה את תרומת ה', אשר אני נותן להם לבני ישראל — כן כאן וראיתי באבדן — ומפרש הפעול — מולדתי כמ"ש בתהלים פ"ג י"ב. ועי' רד"ק יהושע א' ב' להם לבני ישראל, וירמי' ט' י"ד הגני מאכילם את העם הזה, ובמכלול דף כ"ה. והפיה"א מגלה סתומות החידה שבפיה"ק. ועי' מחהש"ק באו"ח לענין ומברכין ומשבחין שטעה בזה, בבאור דברי מג"א סי' נ"ט ס"ק ב' בשם מהרי"ו סי' ל"ד שכתב מעריצים ומקדישים במ"ם. וכתב המחש"ש הטעם כי מלאכים הם ל"ז, כדאיתא במדרש על הפ' עיר גבורים "א"ת גבורים אלא גברים" עי"ש, ועי' מכלול צד ע"ב ושרשים לרד"ק שרש אבד, ודברי רא"ב בגמוקיו שם תמוהים, שכתב "אין לשאול, למה לא כתב פה" וכו', והביא ממרחק לחמו מס' מכלול, אף כי באמת בשרשים שם במקומו הזכיר מזה והאריך בענין זה עי"ש.

ח יז **מתייהדים** ראב"ע א: מלה זרה. ויאמר רבי יונה המדקדק (רקמה ע' כא-כב), כי מזאת המלה נלמוד כי מלת 'תורמין' נכונה: כי יו"ד 'יהודה' איננה עיקר, והנה שבה במלת **מתייהדים** שורש. גם הוסיף ואמר (שם ע' כג): 'מדיח ומליח' (חולין קיג, א) הנו כמו "את מוצאך ואת מוצאך" (שמואל ב, ג, כה); כי היה ראוי להיותו 'מבואך', רק בא על דרך חביריו. ולא אמר כלום, כי וי"ו "מוצאך" אם נוסף, איננו תמה, כי אותיות אהו"י ימצאו נוספים בין בראש המלה ובין באמצע ובין בסוף, גם יעדרו; ואין כן מ"ם 'מליח'. ותשובה על מלת 'תורמין' - מה שאמרו רבותינו ז"ל (ראה ע"ז נח, ב): 'לשון מקרא לחוד ולשון תלמוד לחוד'. ויתכן היות **מתייהדים** - שיתחשו על שבט יהודה; והנה יהיה בדקדוק יפה. הגענו לעניין של פעלים שנגזר משמות עצם. ואם יש לזה מקור גם במקרא. הערת הרב משולם ראטה בספר מבשר עזרא.

א"ע אסתר ח' י"ז "והנה יהיה בדקדוק יפה" והוא ע"ד שכתב במק"א בדקדוק נכון או נכון בדקדוק — עי' לעיל. —

ט כג **וקבלו תייהודים** אדונים (דונש) הלוי בן לבראט הביא מקרא זה בתשובותיו על רב סעדיה גאון כדוגמה לשימוש בלשון יחיד לרבים. **וקבלו היהודים** (12) • (Esth. 9, 23) ראב"ע בספר שפת יתר מפרש כמה מהדוגמאות שם שלשון היחיד עולה על כל אחד מהפרטים. **קבט) עמל הפסילים תיגענו**, (קבט י') לפי דעתי תיגע כל אחד ואחד אשר לא ידע וכמוהו בנות צעדה עלי שור, על בניה כי איננו, ונגינותי נגנו, וקבל היהודים.

ראב"ע א: **וקבל** - כמו לשון ארמית (ראה דנ' ז, יח). ובא לשון יחיד, שכל אחד ואחד **קיבל**; כמו "בנות צעדה" (בר' מט, כב); או שתחסר מלת 'כל'. והראשון הוא הנכון. ומדקדק אמר,

כי וקבל שב למרדכי, והוא יוצא לשנים פעולים; אם כן, מה טעם את אשר החלו? רק הוא - שקיבלו אשר עשו בתחילה, כי עשו בשנה הבאה פורים. הרב משולם ראטה ז"ל מפנה לשפת יתר. אסתר ט' כ"ג וקבל היהודים "והוא לשון יחיד שכאו"א קבל כמו בנות צעדה, או שתחסר מלת כל, והראשון הוא הנכון". יעוי"ש, ועיי' שפת יתר סי' קכ"ט שהביא כמה דוגמאות לכך.

תן לחכם ויחכם-עוד

אני מבקש מאוד ממי שיש לו הערות שלא ימנע מלשולחן אלי
הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com
הערות מתקבלות גם באנגלית.